

Wiadomości Numizmatyczne, R. LXXV, 2021, z. 209

DOI 10.24425/wn.2021.138456

ANDRZEJ ROMANOWSKI, IWONA ADASZEWSKA, RAMAN KRYTSUK

**DEPOZYTY SAKIEWKOWE Z UKRAINY
Z DAWNYCH ZBIORÓW JÓZEFA CHOYNOWSKIEGO,
W KOLEKCJI MUZEUM NARODOWEGO W WARSZAWIE**

ABSTRACT: In the collection of the National Museum in Warsaw there are four small sets, originating from the eastern lands of the former Polish-Lithuanian Commonwealth. They had belonged to the collection of Józef Choynowski and, as a deposit of the Society for the Encouragement of Fine Arts, in 1923 became a part of the Museum's collection. They represent quite a wide time horizon, dated from the beginning of the 16th century to the half of the 17th century. Their compositions are similar to deposits from the same period, and size allow to determine them as content of purses. The older hoards are homogeneous in nature, while the later ones are more varied, including, among others, many counterfeit coins. The circumstances of their deposition are unknown.

ABSTRAKT: W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie znajdują się cztery niewielkie zespoły, pochodzące ze wschodnich ziem dawnej Rzeczypospolitej. Należały one do zbioru Józefa Choynowskiego i jako depozyt Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, trafiły w 1923 r. do kolekcji Muzeum. Reprezentują one dość szeroki horyzont czasowy, od początków wieku XVI do połowy XVII. Ich składy są podobne do skarbów z tego okresu, a wielkość pozwala określić je jako zawartość sakiewek. Starsze ze skarbów mają homogeniczny charakter, późniejsze są bardziej zróżnicowane, zawierając m.in. wiele monet fałszywych. Okoliczności ich depozycji nie są znane.

KEYWORDS: Ukraine, numismatic collections, the National Museum in Warsaw, coin hoards, counterfeit coins, coin finds

SŁOWA KLUCZOWE: Ukraina, kolekcje numizmatyczne, Muzeum Narodowe w Warszawie, skarby monet, fałszerstwa monet, znaleziska monet

W zbiorach Gabinetu Monet i Medali Muzeum Narodowego w Warszawie znajduje się kilka niewielkich zespołów monet, które według notatek zamieszczonych na pojemnikach, w których są przechowywane oraz zgodnie z zapisami w dokumentacji muzealnej, są znaleziskami dokonanymi na terenie dzisiejszej Ukrainy. Dokumen-

tacja wprawdzie nie wskazuje jednoznacznie, że monety zgromadzone w różnych miejscach są znaleziskami gromadnymi, jednak fakt wyodrębnienia ich w oddzielne, spójne chronologicznie i w jednakowym stanie zachowania zespoły oraz sposób zadokumentowania ich w takich właśnie grupach, wskazują na charakter tych znalezisk jako skarbów. Omawiane monety trafiły do Muzeum Narodowego w Warszawie 1 grudnia 1923 r. jako depozyt Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych. Była to część dawnego zbioru Józefa Choynowskiego. Informacje o tych znaleziskach znajdują się w wydanym drukiem katalogu jego zbiorów¹, jako dodatek ilustrujący rozprawę autora o pradziejach ziem słowiańskich. Opisy znalezisk są dość ogólnikowe – podane jest miejsce i czasami data dokonania odkryć, a także krótkie wiadomości o ich składzie². Informacje o tych skarbach nie znalazły się w zestawieniu znalezisk z Ukrainy autorstwa M. Kotlara³. Mogą być to zatem dla części badaczy informacje nowe, a czasem przybliżające dokładny skład znalezisk.

I. SKARBY Z OWRUCZA (OVRUČ, OBWÓD ŻYTOMIERSKI, UKRAINA) I KIJOWA

Zaczynając od zespołów najstarszych przyjrzyjmy się dwóm niewielkim skarbowom półgroszy litewskich – Aleksandra Jagiellończyka (10 egz.?) z miejscowości Owruć (Ovruč), obwód żytomierski i Zygmunta I (13 egz.?), który został znaleziony w 1886 r. na Starym Mieście w Kijowie. Daty pierwszego z tych odkryć nie znamy, jednak z pewnością dokonane zostało przed rokiem 1902, kiedy wspomina je katalog⁴. Właściwe rozpoznanie tych znalezisk nastęrczyło pewnych trudności. W związku z faktem, że oba zespoły znajdowały się wymieszane w jednej kopercie⁵, sprawiały początkowo wrażenie jednego zestawu, zwłaszcza, że ich stan zachowania jest podobny. Po sprawdzeniu dokumentacji muzealnej okazało się, że pod tym numerem inwentarzowym powinno znajdować się jedynie 13 półgroszy Zygmunta I, znalezionych na Starym Mieście w Kijowie⁶. W rękopiśmiennych zapiskach do-

¹ Choynowski 1902. Autor wspomina w tej pracy o wcześniejszym, rosyjskim wydaniu katalogu jego zbiorów (Choynowski 1902, s. 21): Hojnovskij 1896.

² Józef Choynowski podaje, że 34 monety z Ławry Peczerskiej (opis niżej) pochodzą ze skarbu (Choynowski 1902, s. 175, nr 113). Na informacjach zawartych w pracy J. Choynowskiego zostały oparte, z pewnymi modyfikacjami wpisy do inwentarza depozytowego MNW. Znajdują się tam odsyłacze do wspomnianego dzieła.

³ Kotlar 1975. Informacje o omawianych znaleziskach nie pojawiły się także w uzupełniającym wspomniany inwentarz zestawieniu A. Mikołajczyka (1978).

⁴ Choynowski 1902, s. 174, nr 100.

⁵ Opisanej jako: „Znalezione na Starym mieście w KIJOWIE 1886 r. 23 szt.”, z numerem inwentarza depozytowego 33414.

⁶ Stare Miasto (ukr. *Старе місто*). W źródłach historycznych nazywa się tak samo Górne Miasto (*Верхне місто*), Góry (*Гора*), miasto Wyżyny (*Нагорне місто*) – najstarsza część miasta Kijowa. Znajduje się w granicach cerkwi św. Andrzeja, wzgórza Włodzimierza, Placu Niepodległości, Złotej Bramy i Placu Lwowskiego (Ponomarenko, Riznik 2003).

tyczących tego znaleziska w Gabinecie Monet i Medali MNW mamy informację, że początkowo były to dwa różne zespoły zdeponowane najprawdopodobniej w jednym pojemniku, jednak zapakowane rozdzielnie, po 10 i 13 sztuk. W obu przypadkach miały być to półgrosze Zygmunta I⁷. Kolejny zapis dotyczący omawianych monet, datowany na 13 lutego 1981 r., stwierdza, że monety liczone i podaje liczbę 23 sztuk. Tym razem nie są już rozróżniane dwa różne elementy, a liczba monet równa się zawartości obu wcześniejszych grup niezmiennie opisanych jako półgrosze Zygmunta I. Obraz zaciemnia dodatkowo fakt, że obecnie w liczbie 23 monet znajdujemy 12 półgroszy Zygmunta I i 11 Aleksandra, a więc nie są to liczby znane ze wspomnianych wyżej rękopiśmiennych informacji. Biorąc pod uwagę wszystkie dane, możemy przyjąć, że mamy tu do czynienia z dwoma zespołami⁸. Prawdopodobnie monety Aleksandra nie zostały rozpoznane i całość opisano jako zestaw półgroszy Zygmunta I⁹. Należy także przypuścić, że w bliżej nieokreślonej przeszłości, przed 13 lutego 1981 r. ubył jeden egzemplarz półgrosza Zygmunta I, a brak uzupełniono monetą Aleksandra. Sytuację tę mogą potwierdzać dane zawarte w muzealnym inwentarzu. Oprócz ogólnych informacji, autor wpisu podał opis jednego z półgroszy Zygmunta I z datą 1515, jednak takiej monety nie znajdujemy w omawianym skarbie¹⁰. Należy przyjąć zatem, że jest to brakujący element zastąpiony półgroszem Aleksandra¹¹. Monety Aleksandra, których początkowo było 10 egzemplarzy, można łączyć z opisany w inwentarzu muzealnym i w katalogu Józefa Choynowskiego znaleziskiem z Owruca. Informacje o tym odkryciu podane są w kontekście innego znaleziska, które obecnie nie jest uchwytnie w zbiorach Gabinetu Monet i Medali. Chodzi tu o 40 półgroszy Aleksandra znalezionych w Kijowie na Padole, koło Frołowskiej Góry w roku 1888¹².

⁷ „W zawiniątku – 13 szt. ½ gr. Lit. Zyg. I. W pudełeczku – 10 -/-”.

⁸ Nie można wykluczyć kategorycznie, że w istocie mamy tu do czynienia z jednym zestawem. Musiałyby jednak decydować o tym jakieś niezane dziś okoliczności, dotyczące przechowywania tych monet w MNW. Przyjętą w artykule wersję potwierdzają także informacje zawarte w literaturze (patrz niżej).

⁹ Wydaje się to dość dziwne, biorąc pod uwagę dobry stan zachowania monet.

¹⁰ Inwentarz MNW, nr inw. 33414: „13 srebrnych półgroszków polskich z czasów Zygmunta I. z jednej strony w środku: pogoń litewska – w otoku napis: MONETA SIGISMVNDI-1515., z drugiej w środku orzeł – w otoku napis: MAGNI DVCIS LITVANIÆ. – Znalezione na starym mieście w Kijowie w 1886 r.”. Podane są również dane metrologiczne (szer. „1,5”) i odsyłacz do katalogu J. Choynowskiego (1902, s. 174, nr 104).

¹¹ Istnieje także możliwość, że autor opisu błędnie wpisał datę 1513, wydaje się jednak, że stan zachowania monet pozwalał na ich dokładne rozpoznanie.

¹² Inwentarz MNW, nr inw. 33411: „1.) 40 srebrnych półgroszków z czasów Aleksandra Jagiellończyka – z jednej strony pogoń litewska – napis w otoku MON.ALEXANDRI – na odwrocie – orzeł i napis w otoku MAGNI DVC LITVANIE, znalezione w Kijowie na Padole, koło Frołowskiej góry. 2.) 10 srebrnych półgroszków, znalezione w Owruca w gub. Wołyńskiej”. Odsyłacz do katalogu J. Choynowskiego (1902, s. 174, nr 103): „Czterdzieści półgroszy Aleksandra Jagiellończyka, od 1501 r. do 1506 r., znalezionych w Kijowie na Padole, koło Frołowskiej góry

Zauważyć jednak trzeba, że skarb złożony z półgroszy litewskich Aleksandra i Zygmunta I nie byłby niczym zadziwiającym¹³. Często monety obu tych władców występują w młodszych skarbach, które kończą się egzemplarzami Zygmunta Augusta¹⁴. Znamy także wiele zespołów z tego okresu bardziej urozmaiconych zarówno pod względem nominalowym, jak i emitentów – wcześniejszych i późniejszych niż interesujący nas władcy. Taki obraz rzeczy mógłby prowadzić do wniosku, że omawiane zespoły monet z kolekcji MNW są tylko fragmentami większych skarbów. Nie zmienia to faktu, że mogły funkcjonować w takiej właśnie formie jako zawartość sakiewek.

Datując monety według pracy Dmitrija Guletskiego¹⁵ skarb z Owrucza składa się z okazów wybitych pomiędzy 1495 a 1505 r. (*terminus post quem* depozytu). Brak bliższych informacji o miejscu i okolicznościach znalezienia skarbu nie pozwala nam na uściślenie charakteru znaleziska. Dodać można tylko, że Owrucz był miastem o sporym znaczeniu w średniowieczu, a jego związek z Koroną po unii lubelskiej znacznie zdynamizował jego rozwój¹⁶. Średnia waga monet z tego zespołu to 1,16 g, a więc zbliżona do podanej przez M. Gumowskiego (1,19 g)¹⁷. Rozpiętość wagowa pomiędzy poszczególnymi egzemplarzami jest jednak dość znaczna: 0,97–1,38 g. Średnice wahają się pomiędzy 19,4 a 20,8 mm – średnia to 20,0 mm.

Wracając do zespołu monet Zygmunta I z kijowskiego Starego Miasta, można stwierdzić, że czas ich zdeponowania to lata po 1521 r., o ile nie jest to fragment skarbu z monetami późniejszymi. Monety z tego znaleziska bite były w mennicy wileńskiej pomiędzy rokiem 1509 a 1521. Rdzeń stanowią półgrosze z lat 1509–1514 r., reprezentowane przez wszystkie roczniki (Wykres 1). Pamiętając o wcześniejszych spostrzeżeniach należy przypuścić, że w skład zespołu wchodziła także moneta z 1515 r., odnotowana w inwentarzu MNW, a dziś nieuchwytna. Dodatkowo mamy dwie monety z lat 1520 i 1521. Zauważalne jest pewne podobieństwo w rozkładzie chronologicznym monet Zygmunta I w innych skarbach. Obrazuje nam to lepiej poznany skarb

w 1888 roku" i s. 174, nr 100: "Dziesięć srebrnych półgroszków polskich, z czasów Aleksandra Jagiellończyka, od 1501 do 1506, znalezionych w Owruczu Wołyńskiej gub."

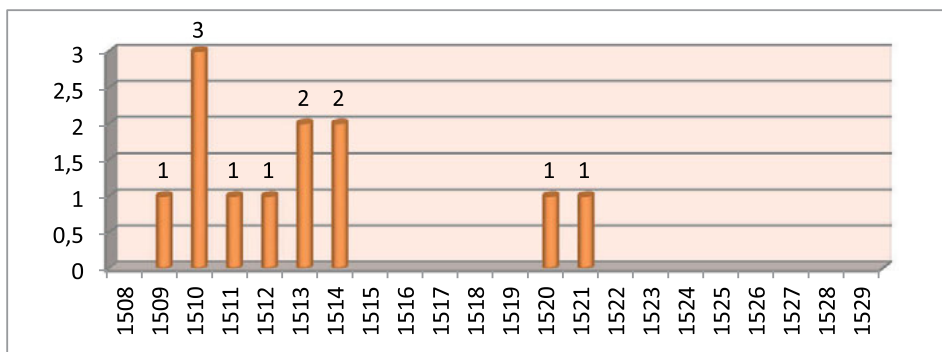
¹³ M.in. Chrenniki (I) – 129 półgroszy litewskich Aleksandra i Zygmunta I z lat 1509–1512 r.; Dubno – 310 półgroszy litewskich Aleksandra i Zygmunta I z lat 1509–1528; Kamiennogórka – 91 półgroszy litewskich Aleksandra (47), Zygmunta I (44) z lat 1509–1521: Kotlar 1975, s. 63, nr 217, 219; s. 66, nr 232.

¹⁴ M.in. Tatarska Ulica – 104 półgrosze litewskie Aleksandra, Zygmunta I z lat 1509–1512, 1514, 1520, 1522, 1526 r. i Zygmunta Augusta z lat 1546–1550, 1556, 1558–1565; Brzeżany – ok. 1000 monet, półgroszy litewskich Aleksandra, Zygmunta I i Zygmunta Augusta: Kotlar 1975, s. 64, nr 225; s. 65, nr 228.

¹⁵ Guleckij 2014.

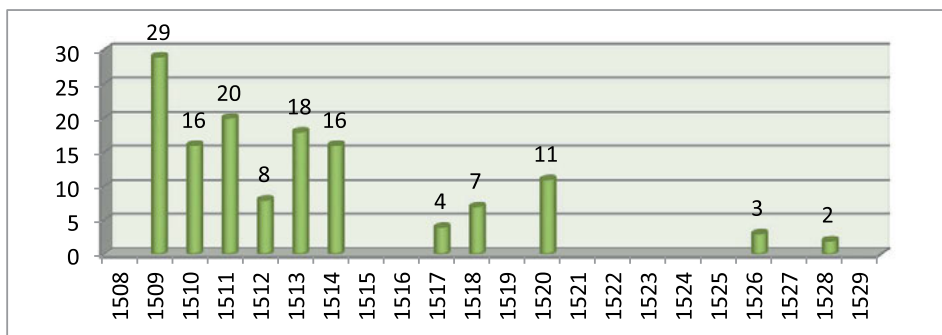
¹⁶ Już syn wielkiego księcia kijowskiego Światosława I (ok. 942 – 972), Oleg Światosławowicz (zm. 977), wybrał Owrucz na swoją stolicę (Krzywicki 1866, s. 773, 775). Ta ostatnia informacja, w świetle przekazu Nestora, jest jednak tylko domysłem (informacja od prof. B. Paszkiewicza).

¹⁷ Gumowski 1921, s. 17.

Wykres 1. Skarb z Kijowa. Liczba półgroszy litewskich Zygmunta I z poszczególnych lat emisji

z Brzeżan¹⁸, obw. tarnopolski zawierający monety datowane od panowania Aleksandra do Zygmunta Augusta (Wykres 2)¹⁹. W obu przypadkach widzimy, że większość monet pochodzi z lat 1509–1514. Po tej dacie obserwujemy dłuższą lub krótszą przerwę w ciągłości roczników zgromadzonych monet. Można dostrzec w wielu przypadkach znaczny spadek liczby półgroszy Zygmunta I około 1515 r.²⁰, co ilustrują przytoczone niżej przykłady. Sytuacja ta może mieć związek z uchwalonym w 1515 r. zrównaniem

Wykres 2. Skarb z Brzeżan. Liczba półgroszy litewskich Zygmunta I z poszczególnych lat emisji

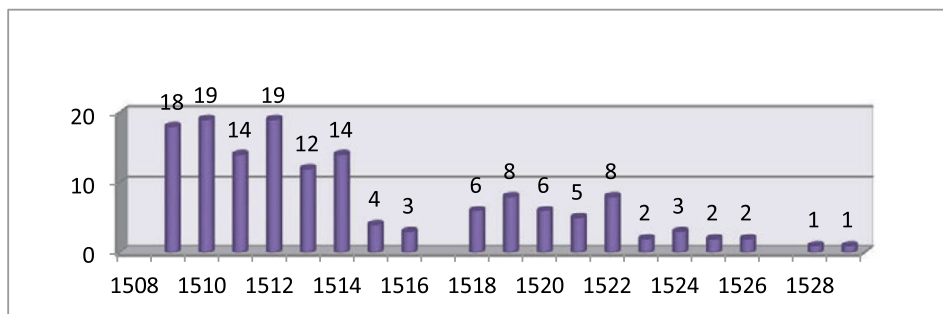
¹⁸ Kotlar 1975, s. 65, nr 228.

¹⁹ Patrz przyp. 14. Skarb ten jest – jako jedyny z interesujących nas XVI-wiecznych zespołów – opisany szczegółowo przez M. Kotlara (1975). Do analizy porównawczej wzięto także pod uwagę skarb z miejscowości Stawiszczce, obw. chmielnicki (Kotlar 1975, s. 56, nr 183). Nazwa miejscowości w pracy Kotlara jest najprawdopodobniej nieprawidłowa.

²⁰ Pokazuje to przegląd roczników półgroszy Zygmunta I w skarbach, które przekazuje M. Kotlar (1975): m.in. Popowce – 1509–1515, 1517–1518, 1520–1524, 1526, 1528; Sosnowka – 1509, 1512–1514; Stawiszczce – 1509–1516, 1518–1526, 1528, 1529 (Wykres 3); Szczedrowaja – 1509–1514; Czerkasowszczyzna – 1509–1514; Kirasirszczyzna – 1511, 1515; Chrenniki – 1509–1512 (Kotlar 1975, s. 55, nr 181; s. 56, nr 182; s. 56, nr 183; s. 57, nr 185; s. 59, nr 194; s. 60, nr 200; s. 63, nr 217).

wartości półgroszy litewskich z koronnymi, choć stopa nowo bitych półgroszy nie ulegała zmianie²¹.

Zakładając, że dwa omówione zespoły nie są częścią większych skarbów, przypuszczamy, że mogły stanowić podręczny zasób pieniędzy o stosunkowo niewielkiej sile nabywczej. W 1508 r. za 5–6 groszy można było kupić korzec (ok. 31 kg) pszenicy, ćwiartkę wołu za 6–9 groszy i w podobnej cenie owcę²².

Wykres 3. Skarb ze Stawiszcz. Liczba półgroszy litewskich Zygmunta I z poszczególnych lat emisji

II. SKARB Z ŁAWRY PECZERSKIEJ (CZ. M. KIJÓW, UKRAINA)

Kolejny zespół znaleziony w Kijowie, będący niegdyś w zbiorze Józefa Choynowskiego, to zestaw 34 monet odkrytych w ogrodach Ławry Peczerskiej w 1886 r.²³. Tym razem znalezisko nie pozostawia wątpliwości co do swojego charakteru, bowiem J. Choynowski stwierdza wprost, że monety te pochodzą ze skarbu²⁴. Zarówno jego informacje, jak i dokumentacja muzealna potwierdzają liczbę monet. Skład skarbu, podobnie jak w poprzednio opisanych przypadkach, był określony do tej pory tylko ogólnikowo. Zapoznanie się z jego zawartością pozwala ustalić jego *terminus post quem* na rok 1633. Trzon depozytu stanowią półtoraki z lat dwudziestych XVII w. – głównie polskie Zygmunta III. Wśród tego nominału znajdujemy też egzemplarz elbląski Gustawa Adolfa z 1633 r. i jest on najmłodszą monetą w opisywanym zestawie. Monety Zygmunta III w tym skarbie, to także nieliczne trojaki koronne oraz kilka monet litewskich – grosze i szelągi. Ten ostatni nominał reprezentowany jest również w emisjach ryskich Zygmunta III, Gustawa Adolfa oraz pruskich Jerzego Wilhelma (Wykres 4). Zespół ten nie wyróżnia się pośród innych, licznych skarbów z tego okresu znajdujących na terenie Ukra-

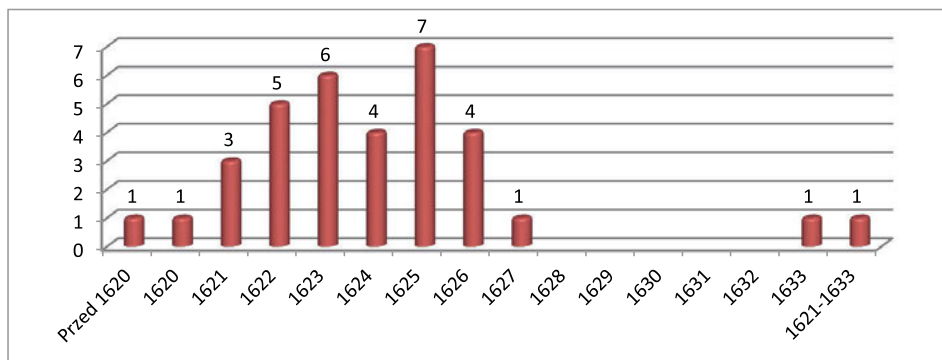
²¹ Gumowski 1921, s. 36.

²² Szwagrzyk 1990, s. 67, 112.

²³ Inwentarz MNW, nr inw. 33422: „34 monety srebrne (grosze, półgroszki) z czasów Zygmunta III. – przeważnie źle zachowane, znalezione w r. 1886 w Kijowie w ogrodach Ławry Peczerskiej”.

²⁴ Choynowski 1902, s. 175 nr 113.

iny, choć często są to znaleziska znacznie większe²⁵. Dodać można, że depozyty zawierające w swym podstawowym składzie monety znane z zespołu z Ławry Peczerskiej (w tym monety ryskie, elbląskie, władców szwedzkich i monety pruskie Jerzego Wilhelma) zawierają często niewielką domieszkę monet z innych terytoriów – przede wszystkim holenderskich²⁶. Skarb tej wielkości nie jest jednak zjawiskiem odosobnionym i znajdujemy szereg przykładów podobnych depozytów²⁷. W 1627 r. wszystkie mennice Rzeczypospolitej zostały zamknięte, co odzwierciedla skład skarbu. Cały ten depozyt mógł być datkiem pozostawionym w kompleksie klasztornym lub został ukryty przez jednego z wielu mieszkańców Ławry. Ten duży – 30-hektarowy teren, oprócz kapłanów i mnichów zamieszkiwała znaczna liczba świeckich mieszkańców. Ponadto Ławra jako miejsce dobrze ufortyfikowane, służyła jako schronienie na wypadek wojen i konfliktów. Znane są podobne małe skarby ukryte na terenie kościołów i ich otoczenia²⁸.

Wykres 4. Ławra Peczerska. Struktura chronologiczna skarbu

III. SKARB Z POŁTAWY (POLTAVA, OBW. *LOCO*, UKRAINA)

Ostatnim z omawianych zespołów jest skarb 82 monet, przede wszystkim szelągów ryskich, bitych pod imieniem władców szwedzkich, znaleziony na polu bitwy pod Połtawą, która miała miejsce w 1709 r. Data znalezienia depozytu nie jest znana,

²⁵ M.in. Bałkowice – 1668 monet; Chorowiec – 461 monet; Demkowice – 271 monet; Korczyk – 116 monet; Kriwaczynce – 997 monet: Kotlar 1975, s. 72, nr 264, nr 266; s. 73, nr 268; s. 74, nr 274; s. 75, nr 276.

²⁶ Oprócz tego rejestrujemy monety brandenburskie, czeskie, fryzyjskie i inne np.: Bolszyje Puzyrki, Demkowice, Djałłowka, Korczyk, Kriwaczynce (Kotlar 1975, s. 72, nr 265; s. 73, nr 268, nr 269; s. 74, nr 274; s. 75, nr 276).

²⁷ M.in. Połonnoje (I) – 68 monet; Ripki – 18 monet; Helmjazew – 37 monet; Kislin – 37 monet: Kotlar 1975, s. 76, nr 283; s. 77, nr 285; s. 82, nr 308; s. 85, nr 320.

²⁸ Suchodolski 2012, s. 243–250.

jednak podobnie jak w przypadku skarbu z Owrucza, było to przed 1902 r.²⁹. Z wpisu do muzealnego inwentarza niewiele wiemy o okolicznościach odkrycia skarbu³⁰, przybliżyła nam je jednak trochę informacja zawarta w katalogu J. Choynowskiego: „Ośmdziesiąt dwa solidy szwedzkie Karola Gustawa, miedziane posrebrzane, znalezione w srebrnej małej czaszy, na placu bitwy Karola z Piotrem Wielkim pod Połtawą, w 1709 r.”. Zestaw monet ze znaleziska jest jednak bardziej zróżnicowany, niż przekazywano to w pobieżnych informacjach. Choć wstępnie możemy się zgodzić co do szwedzkiej proveniencji większości monet, to już stwierdzenie, że są to wyłącznie monety Karola X Gustawa, nie odpowiada prawdzie. Interesujące jest również pytanie czy znalezisko to ma związek ze wspomnianą bitwą.

Trzon skarbu stanowią szelągi ryskie, emitowane od panowania Zygmunta III do czasów szwedzkiego monarchy Karola XI (56 egz.)³¹. Mniejsza grupa to szelągi inflanckie, bite przez władców szwedzkich: Krystynę, Karola X Gustawa i Karola XI (16 egz.)³². Prawie cały zespół składa się z monet przypisywanych Rydze, dużą część stanowią jednak fałszerstwa (Wykres 5)³³. W naszym skarbie rejestrujemy przynajmniej 42 fałszywe monety (51,2% ogółu), naśladujące przede wszystkim ryskie szelągi władców szwedzkich³⁴. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na monetę nr 83³⁵. Jest to naśladowczy szeląg (rum. *Şalăi*) wybity przez władcę Mołdawii Istrate Dabija (1661–1665) w Suczawie³⁶.

Znaleziska zespołów podobnych do Połtawy znane są z terenów Ukrainy³⁷, natomiast *tpq* omawianego skarbu z Połtawy to rok 1665. Czy możemy kojarzyć moment ukrycia skarbu z wydarzeniami tego czasu, czy też przyjąć dłuższy czas obiegu monet i ich związek z późniejszymi zdarzeniami i bitwą pod Połtawą? Obserwacja składu skarbów z początku XVIII w. z terytorium Polski pokazuje, że

²⁹ Wzmianka o tym znalezisku znajduje się we wcześniej wspomnianym katalogu Józefa Choynowskiego (1902), s. 176, nr 117.

³⁰ W inwentarzu MNW, znajduje się pod nr. 33428 jedynie krótka wzmianka: „82 szelągi miedziane szwedzkie z XVII w. znalezione na polu bitwy pod Połtawą”.

³¹ 68,2% wszystkich monet.

³² 19,5% wszystkich monet.

³³ Być może mamy tu w większej części do czynienia z produktami fałszerskiej mennicy w Suczawie, nie można jednak tego stwierdzić jednoznacznie. Za monety fałszywe przyjęto tu egzemplarze z pomyłonymi rocznikami i cechami wskazującymi na nielegalną naturę produkcji, takimi jak zbarbaryzowany rysunek, błędy w legendzie (Mikołajczyk 1980, s. 200, 202, 219).

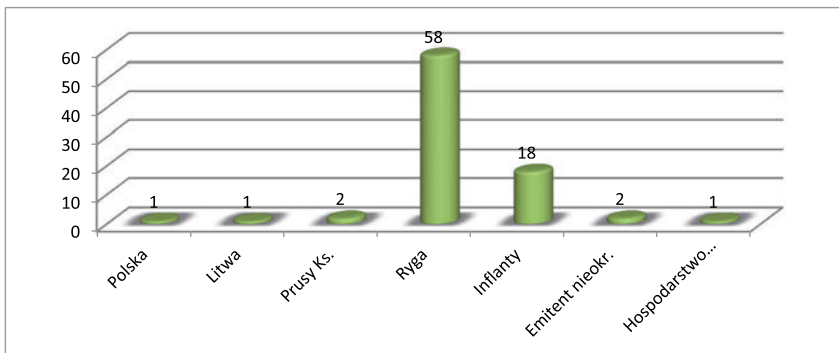
³⁴ Tego rodzaju szelągi są również głównym komponentem monet fałszywych w skarbach znajdujących na ziemiach Polski (Mikołajczyk 1980, s. 219).

³⁵ Patrz zestawienie znalezisk niżej.

³⁶ Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977, s. 93–94. Znane są bardzo nieliczne egzemplarze tego typu monet, zarejestrowane na dawnych ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej: Kricuk 2016, s. 48–52; Krycuk 2017, s. 38–43. Możliwą przyczyną takiego stanu rzeczy może być fakt, że tego typu naśladownictwa brano za hybrydowe fałszerstwa szelągów Jana Kazimierza i Krystyny.

³⁷ Zauważa to Mikołajczyk (1980), s. 218–219. Skarby te są jednak większe od omawianego.

w tym czasie nie deponowano już pewnych gatunków monet. Chodzi o drobną monetę bilonową, przede wszystkim szelągę polskie i szwedzkie (ryskie, inflanckie). Jeśli przyjąć, że sytuacja ta znajduje odbicie również w depozytach ukraińskich, moglibyśmy wykluczyć związek omawianego zespołu z bitwą pod Połtawą i kojarzyć go z czasami współczesnymi dacie wybicia ostatniej monety (1665 r.). Ostatecznie na rzecz tego ostatniego twierdzenia przemawia fakt, że w omawianym skarbie nie ma monet datowanych na koniec XVII i początek XVIII w., a także domieszki innych monet obcych (zachodnich i rosyjskich), które w świetle znanych znalezisk powinniśmy zarejestrować w XVIII-wiecznym depozycie.

Wykres 5. Skarb z Połtawy. Pochodzenie monet

ZESTAWIENIE SKARBÓW

Owruć (Ovruč), obwód żytomierski

Litwa

Aleksander Jagiellończyk (1492–1506)

Półgrosze, men. Wilno (11 egz.)

1. Av.: **MON' -o- ΠΛΕΧΤΩΡΔΡΙ**, Pogoń w lewo.

Rv.: **⌘ΠΛΩΡΙΩΔΥΑ' ◊LITVΛRIE**, Orzeł w lewo.

1,13 g, 20,8 mm, 135°; Kopicki 1995, nr 3122, Guleckij 2014, nr 200 (CA?), 1495-1498. Nr inw. NPO 225601 MNW.

2. Av.: **MON' -o- ΠΛΕΧΤΩΡΔΡΙ◊**, Pogoń w lewo.

Rv.: **⌘ΠΛΩΡΙΩΔΥΑ' ◊LITVΛRIE**, Orzeł w lewo.

1,27 g, 19,7 mm, 135°; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr 200 GA, 1498-1500. Nr inw. NPO 225602 MNW.

3. Av.: **MON' -o- ΠΛΕΧΤΩΡΔΡΙ◊**, Pogoń w lewo.

Rv.: **⌘ΠΛΩΡΙ[Ι]◊ΔΥΑ' ◊LITVΛRIE**, Orzeł w lewo.

1,19 g, 19,7 mm, 0°; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr 200 (AA?) 1495-1496. Nr inw. NPO 225603 MNW.

4. Av.: **ΜΟΝ**'-[ο]-**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**'ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł, w lewo.
 1,38 g, 19,8 mm, 0°; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr ? Nr inw. NPO 225604 MNW.
5. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**[ο], Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**'ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 0,97 g, 19,9 mm, 225°; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr 200 GA, 1498-1500. Nr inw. NPO 225605 MNW.
6. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**'ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 1,01 g, 19,9 mm, 25°; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr 200 AA, 1495-1496. Nr inw. NPO 225606 MNW.
7. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-**ΑΛΕΧ**[Λο]-**ΜΟ**[.].ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**[.Τ]ο, Orzeł w lewo.
 1,26 g, 20,2 mm, 135°; przeskok stempla; Kopicki 1995, nr 3123, Guleckij 2014, nr ? Nr inw. NPO 225607 MNW.

8. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 1,04 g, 19,4 mm, 90°; Kopicki 1995, nr 3124, Guleckij 2014, nr 200 SM, 1502-1504. Nr inw. NPO 225608 MNW.
9. Av.: **ΜΟΝ**ο**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**[ο], Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**[.].**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 1,08 g, 20,3 mm, 90°; Kopicki 1995, nr 3126, Guleckij 2014, nr ? Nr inw. NPO 225609 MNW.
10. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-[Α]**ΛΕΧΑΝΔΡΙ**ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑΘΗ**ο**ΔΝΑ**'ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 1,19 g, 20,4 mm, 360°; Kopicki 1995, nr 3126, Guleckij 2014, nr 200 TA, 1503-1505. Nr inw. NPO 225610 MNW.
11. Av.: **ΜΟΝ**'-ο-**ΑΛΕΧΑΝΔΡΙ**ο, Pogoń w lewo.
 Rv.: ***ΜΑ**[.].**ΝΙΑ**ο**ΔΝΑ**'ο**ΛΙΤΥΑΝΙΑ**, Orzeł w lewo.
 1,31 g, 20,5 mm, 240°; Kopicki 1995, nr 3126, Guleckij 2014, nr 200 LA, 1501-1502. Nr inw. NPO 225611 MNW.

Kijów, stare miasto

Litwa

Zygmunt I Stary (1506–1544 /1548/)

Półgrosze, men. Wilno (12 egz.)

1509 r.

1. Av.: [*]MONETK:SIGISMUNDI:150[9], Pogoń w lewo.

Rv.: *MKONI:DVCI[s:]LITVANIA³⁸, Orzeł w koronie, w lewo.

1,28 g, 19,8 mm, 270°; Kopicki 1995, nr 3131. Nr inw. NPO 225612 MNW.

1510 r.

2. Av.: *MONETK:SIGISMUNDI:1510, Pogoń w lewo.

Rv.: *MKONI:DVCI[IS]:LITVANIA, Orzeł w koronie, w lewo.

1,22 g, 19,8 mm, 0°; Kopicki 1995, nr 3132. Nr inw. NPO 225613 MNW.

3. Av.: *MONETK:SIGISMUNDI:1510, Pogoń w lewo.

Rv.: *MKONI:DVCI[S]:LITVANIA, Orzeł w koronie, w lewo. 1,15 g, 19,9 mm, 45°; Kopicki 1995, nr 3132. Nr inw. NPO 225614 MNW.

1510 r. (?)

4. Av.: [mo*]ONETK:SIGISMUNDI:151[0], Pogoń w lewo.

Rv.: *MKONI:[D..IS]:VITVANIA, Orzeł w koronie, w lewo.

1,15 g, 20,1 mm, 125°; uwagi: legendy zniekształcone w wyniku przeskoaku stempla; Kopicki 1995, nr 3132. Nr inw. NPO 225615 MNW.

1511 r.

5. Av.: *MONETK:SIG[ISM]UNDI:1511, Pogoń w lewo.

Rv.: *MKONI:DVCI[S]:LITVANIA, Orzeł w koronie, w lewo.

1,22 g, 19,5 mm, 170°; Kopicki 1995, nr 3134. Nr inw. NPO 225616 MNW.

1512 r.

6. Av.: *mo[n]ETK:SIGISMUNDI:12*, Pogoń w lewo.

Rv.: *MK[NI:DVCI]S:LITVANIA, Orzeł w koronie, w lewo.

1,19 g, 20,1 mm, 135°; Kopicki 1995, nr 3137. Nr inw. NPO 225617 MNW.

1513 r.

³⁸ W rzeczywistości kółeczka ustawione są w romb.

7. Av.: *MONETA:SIGISMUNDI:1513, Pogoń w lewo.
 Rv.: *MΛΘNI:DV[CIS:LI]TVΛNIЄ, Orzeł w koronie, w lewo.
 1,21 g, 19,4 mm, 30°; Kopicki 1995, nr 3138. Nr inw. NPO 225618 MNW.
8. Av.: *MO[Λ]ETA:SIGISMUNDI:13, Pogoń w lewo.
 Rv.: *MΛΘNI:DV[CIS:LITVΛNIЄ, Orzeł w koronie, w lewo.
 1,35 g, 19,8 mm, 45°; Kopicki 1995, nr 3139. Nr inw. NPO 225619 MNW.
- 1514 r.
9. Av.: [*MONA]TA:SIGISMUNDI:1514, Pogoń w lewo.
 Rv.: *MΛΘNI:DV[CIS:LITVΛ[NIЄ], Orzeł w koronie, w lewo.
 1,21 g, 19,8 mm, 135°; Kopicki 1995, nr 3140. Nr inw. NPO 225620 MNW.
10. Av.: *MONETA[:SIGISMUN]DI:1514, Pogoń w lewo.
 Rv.: [*]MΛΘNI[:DV[C]IS:LITVΛNI[Є], Orzeł w koronie, w lewo.
 1,27 g, 19,8 mm, 180°; Kopicki 1995, nr 3140. Nr inw. NPO 225621 MNW.
- 1520 r.
11. Av.: *MON[Є]TA: SI[ЄIS]MVNDI:1520, Pogoń w lewo.
 Rv.: *MΛΘ[NI:] DV[CIS:LITVNDIЄ³⁹, Orzeł w koronie, w lewo.
 1,19 g, 20,4 mm, 90°; wszystkie litery N w legendzie odwrócone, Kopicki 1995, nr 3158. Nr inw. NPO 225622 MNW.
- 1521 r.
12. Av.: *MONETA:SIGISMUNDI:1521, Pogoń w lewo.
 Rv.: *MΛΘNI: DV[CIS:[L]ITVNDIЄ ⚄, Orzeł w koronie, w lewo.
 1,23 g, 19,9 mm, 90°; Kopicki 1995, nr 3160. Nr inw. NPO 225623 MNW.

Kijów, Ławra Peczerska

Polska

Zygmunt III (1587–1632)

Trojaki koronne, men. Kraków

1. 1621; 1,81 g, 20,3 mm; Kopicki 1995, nr 1226. Nr inw. NPO 225624 MNW.

³⁹ W rzeczywistości kropek jest pięć.

2. 1621; 1,49 g, 19,9 mm; w polu Rv. widoczne nacieki metalu na powierzchni (ślady nadtopienia, lutu?); Kopicki 1995, nr 1226. Nr inw. NPO 225625 MNW.
- Półtoraki koronne, men. Bydgoszcz
3. 1620 (?); 1,19 g, 20,3 mm; Kopicki 1995, nr 854(?). Nr inw. NPO 225626 MNW.
4. 1622; 1,01 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 860. Nr inw. NPO 225627 MNW.
5. 1622; 1,23 g, 19,6 mm; Kopicki 1995, nr 860. Nr inw. NPO 225628 MNW.
6. 1622; 1,02 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 860. Nr inw. NPO 225629 MNW.
7. 1622; 1,13 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 860. Nr inw. NPO 225630 MNW.
8. 1622 (?); 0,96 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 860. Nr inw. NPO 225631 MNW.
9. 1623; 1,18 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 862. Nr inw. NPO 225632 MNW.
10. 1623; 1,05 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 862. Nr inw. NPO 225633 MNW.
11. 1623; 1,00 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 862. Nr inw. NPO 225634 MNW.
12. 1623 (?); 1,21 g, 19,6 mm; Kopicki 1995, nr 862. Nr inw. NPO 225635 MNW.
13. 1624; 1,02 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 864. Nr inw. NPO 225636 MNW.
14. 1624; 1,08 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 864. Nr inw. NPO 225637 MNW.
15. 1624; 1,05 g, 19,6 mm; Kopicki 1995, nr 864. Nr inw. NPO 225638 MNW.
16. 1625; 1,12 g, 19,3 mm; Kopicki 1995, nr 867. Nr inw. NPO 225639 MNW.
17. 1625; 1,01 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 867. Nr inw. NPO 225640 MNW.
18. 1625; 1,11 g, 19,6 mm; moneta uszkodzona w prawym polu Av. i przy krawędzi; Kopicki 1995, nr 867. Nr inw. NPO 225641 MNW.
19. 1625; 1,15 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 867. Nr inw. NPO 225642 MNW.
20. 1625; 1,06 g, 19,5 mm; Kopicki 1995, nr 870. Nr inw. NPO 225643 MNW.
21. 1626; 1,19 g; 19,3 mm; Kamiński, Kurpiewski 1990, nr 508.
Nr inw. NPO 225644 MNW.

Szelaż koronny, men. Bydgoszcz

22. 1625; 0,48 g, 17,0 mm; Kopicki 1995, nr 724. Nr inw. NPO 225645 MNW.

Litwa

Zygmunt III

Grosze litewskie, men. Wilno

23. 1625; 0,94 g, 19,4 mm; Kopicki 1995, nr 3501. Nr inw. NPO 225646 MNW.
24. 1626; 0,95 g, 18,6 mm; odcięta krawędź w górnej części monety, widoczny fragment drugiego stempla. Rv. Pogoń w tarczy i otoku; Kamiński, Kurpiewski 1990, nr 2102. Nr inw. NPO 225647 MNW.
25. 1626; 1,01 g, 18,5 mm; Pogoń w tarczy i otoku; Kamiński, Kurpiewski 1990, nr 2099–2103. Nr inw. NPO 225648 MNW.

Szelągi litewskie, men. Wilno

26. 1623; 0,38 g, 15,9 mm; Kopicki 1995, nr 3459. Nr inw. NPO 225649 MNW.
27. 1623 (?); 0,64 g, 15,1 mm; jeśli rocznik 1623, to odmiana nienotowana (data 16Z[3] na Rv.). Nr inw. NPO 225650.
28. 1624; 0,60 g, 16,1 mm; Kopicki 1995, nr 3465. Nr inw. NPO 225651 MNW.
29. 1626; 0,51 g, 16,2 mm; Kopicki 1995, nr 3473. Nr inw. NPO 225652 MNW.

Prusy Książęce

Jerzy Wilhelm (1619–1640)

30. Szeląg, 1627, men. Królewiec; 0,59 g, 16,0 mm; Kopicki 1995, nr 3882. Nr inw. NPO 225653 MNW.

Ryga

Zygmunt III

Szelągi

31. 1610 lub 1616 lub 1618; 0,98 g, 17,0 mm. Nr inw. NPO 225654 MNW.
32. 1621; 0,72 g, 16,2 mm; poza stemplem tego egzemplarza widoczny fragment innej monety, oraz krzyżyki wypełniające przestrzeń poza stemplem; Kopicki 1995, nr 8162. Nr inw. NPO 225655 MNW.

Gustaw II Adolf (1611–1632)

33. Szeląg, r.? (1621–1633); 0,59 g, 16,0 mm; poza stemplem widoczne fragmenty innych monet, oraz punkty wypełniające przestrzeń pomiędzy nimi. Nr inw. NPO 225656 MNW.

Elbląg

Gustaw II Adolf

34. Półtorak, 1633; 1,09 g, 20,0 mm; Kopicki 1995, nr 9613. Nr inw. NPO 225657 MNW.

Poltawa (Poltava), obwód poltawski

Polska

Zygmunt III

1. Ternar, men. Łobżenica, 1623–1630; 0,43 g, 15,7 mm.

Nr inw. NPO 225658 MNW.

Litwa

Jan Kazimierz (1648–1668)

2. Szeląg fałszywy, po 1652; 0,56 g, 15,1 mm. Nr inw. NPO 225659 MNW.

Av.: W polu monogram Jana Kazimierza. W otoku napis przedzielony u góry koroną: IOACDGRPOLL.

Rv.: W polu Pogoń w lewo. W otoku napis: SOLIDVS CII D LIT16.

uwagi: na rewersie brak herbu podskarbiego wielkiego litewskiego. W napisie widoczna litera II (błędna pisownia litery N) zachodząca na literę C. Moneta naśladuje emisję mennicy wileńskiej z lat 1652–1653. Podobne monety wybito w Suczawie. Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977, nr 1037–1060.

Prusy Książęce

Jerzy Wilhelm

3. Szelaąg, men. Królewiec 1628 (?); 0,58 g, 15,7 mm; Kopicki 1995, nr 3883.

Nr inw. NPO 225660 MNW.

Fryderyk Wilhelm I (1640–1688)

4. fałszywy r.? (1640–1688); 0,60 g, 15,7 mm; walcowany

Nr inw. NPO 225661 MNW.

Ryga

Zygmunt III

Szelaği

5. 1621 (?); 0,70 g, 15,6 mm; Mrowiński 1986, nr 443. Nr inw. NPO 225662 MNW.

Gustaw II Adolf

Szelągi

6. 1627; 0,63 g, 15,9 mm; Mrowiński 1986, nr 466. Nr inw. NPO 225664 MNW.
7. 1631; 0,55 g, 15,2 mm; Mrowiński 1986, nr 481. Nr inw. NPO 225665.
8. fałszywy, b.d.; 0,52 g, 16,7 mm. Stemple są wykonywane prymitywnie, legendy nie są czytelne. Nr inw. NPO 225663 MNW.

Krystyna (1632–1654)

Szelągi

9. 1641; 0,63 g, 15,4 mm; Mrowiński 1986, nr 501. Nr inw. NPO 225671 MNW.
10. 1651; 0,53 g, 15,3 mm; Mrowiński 1986, nr 541. Nr inw. NPO 225672 MNW.
11. 1653; 0,66 g, 15,3 mm; Mrowiński 1986, nr 544. Nr inw. NPO 225673 MNW.
12. r.? (1635–1654); 0,66 g, 15,3 mm. Nr inw. NPO 225674 MNW.
13. r.? (1635–1654); 0,47 g, 15,3 mm. Nr inw. NPO 225676 MNW.
14. r.? (1635–1654); 0,55 g, 15,2 mm. Nr inw. NPO 225679 MNW.
15. r.? (1635–1654); 0,58 g, 15,2 mm. Nr inw. NPO 225681 MNW.
16. 1635–1654; 0,50 g, 15,3 mm. Nr inw. NPO 225700 MNW.
17. fałszywy b.d.; 0,56 g, 15,2 mm; stemple są wykonywane prymitywnie, legendy nie są czytelne. Nr inw. NPO 225666 MNW.
18. fałszywy z datą 12; 0,67 g, 15,8 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225667 MNW.
19. fałszywy z datą 12; 0,58 g, 15,6 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225668 MNW.
20. fałszywy z datą 16; 0,45 g, 15,3 mm; walcowany, ścięta krawędź. Nr inw. NPO 225669 MNW.
21. fałszywy z datą 16; 0,57 g, 14,9 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225670 MNW.
22. fałszywy, r.?; 0,47 g, 15,1 mm; walcowany, ścięta krawędź. Litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225675 MNW.
23. fałszywy, r.?; 0,47 g, 15,5 mm; walcowany, ścięta krawędź. Nr inw. NPO 225677 MNW.
24. fałszywy, r.?; 0,47 g, 15,5 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225678 MNW.
25. fałszywy, r.?; 0,49 g, 15,1 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225680 MNW.
- 26–28. fałszywy z datą 55; 0,55 g, 15,5 mm; 0,61 g, 15,6 mm; 0,50 g, 15,8 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225682–225684 MNW.
- 29–32. fałszywy z datą 58; 0,54 g, 15,3 mm; 0,56 g, 15,8 mm; 0,43 g, 15,3 mm; 0,60 g, 15,2 mm; wybicie na walcach. Nr inw. NPO 225685–225688 MNW.
33. fałszywy z datą 60; 0,45 g, 16,2 mm; walcowany, litera „И” zamiast litery „N” w słowie „CHRISTИИА”. Nr inw. NPO 225689 MNW.
34. fałszywy z datą 60; 0,54 g, 15,2 mm; walcowany, litera „И” zamiast litery „N” w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225690 MNW.
35. fałszywy z datą 60; 0,52 g, 15,3 mm; walcowany, krawędź. Nr inw. NPO 225691 MNW.
36. fałszywy z datą 60; 0,46 g, 14,9 mm; walcowany, krawędź, litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225692 MNW.

37. fałszywy z datą 60; 0,51 g, 15,2 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225693 MNW.
 38. fałszywy, r.?; 0,55 g, 15,3 mm; walcowany, litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225694 MNW.
 39. fałszywy, r.?; 0,55 g, 15,9 mm; walcowany, litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225695 MNW.
 40. fałszywy, r.?; 0,45 g, 15,3 mm; walcowany, litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225696 MNW.
 41. fałszywy z datą [...]0; 0,57 g, 15,4 mm; walcowany, litera И zamiast litery N w słowie CHRISTИИА. Nr inw. NPO 225697 MNW.
 42. fałszywy z datą 1661; 0,59 g, 15,7 mm; walcowany, litera И zamiast litery N w słowie „CHRISTИИА”. Nr inw. NPO 225698 MNW.
 43. fałszywy z datą 1662 (?); 0,40 g, 15,1 mm. walcowany, ścięta krawędź. Nr inw. NPO 225699 MNW.

Karol X Gustaw (1654–1660)

Szelągi

44. 1654; 0,51 g, 15,3 mm; Mrowiński 1986, nr 550. Nr inw. NPO 225703 MNW.
 45. 1656 (?); 0,50 g, 15,1 mm, ścięta krawędź; Mrowiński 1986, nr 556. Nr inw. NPO 225705 MNW.
 46. fałszywy? r.?; 0,45 g, 15,4 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225706 MNW.
 47. fałszywy z datą 12; 0,59 g, 15,4 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225701 MNW.

48. fałszywy z datą 16; 0,55 g, 14,9 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225702 MNW.
 49. fałszywy z datą 55; 0,51 g, 14,8 mm. Nr inw. NPO 225704 MNW.
 50. fałszywy z datą 61; 0,57 g, 15,2 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225707 MNW.
 51. fałszywy z datą 62; 0,50 g, 15,8 mm; walcowany. Nr inw. NPO 225708 MNW.
 52. fałszywy z datą 6€; 0,50 g, 15,8 mm; walcowany, ścięta krawędź. Nr inw. NPO 225709 MNW.

Karol XI (1660–1697)

Szelągi

53. 1662 (?), 0,48 g, 15,5 mm; Mrowiński 1986, nr 566. Nr inw. NPO 225713 MNW.
 54. r.? (1660–1665); 0,54 g, 15,1 mm, ścięta krawędź. Nr inw. NPO 225715 MNW.

55. r.? (1660–1665); 0,51 g, 15,0 mm. Nr inw. NPO 225716 MNW.
 56–57. fałszywy z datą 16; 0,58 g, 15,2 mm; 0,61 g, 15,9 mm, walcowany. Nr inw. NPO 225710–225711 MNW, ścięta krawędź (Nr inw. NPO 225710 MNW).
 58. fałszywy z datą 60; 0,51 g, 15,0 mm, walcowany. Nr inw. NPO 225712 MNW.

59. fałszywy, r.?; 0,38 g, 15,3 mm, walcowany. Nr inw. NPO 225714 MNW.

Inflanty

Krystyna

Szelągi, men. Ryga

60. 1647; 0,42 g, 15,9 mm; Mrowiński 1986, nr 641. Nr inw. NPO 225717 MNW.
 61. 1649; 0,57 g, 15,9 mm; Mrowiński 1986, nr 648. Nr inw. NPO 225718 MNW.
 62. 1652; 0,43 g, 15,3 mm; Mrowiński 1986, nr 651. Nr inw. NPO 225719 MNW.
 63–64. 1653; 0,69 g, 15,3 mm; Mrowiński 1986, nr 652; 0,59 g, 15,2 mm, Mrowiński 1986, nr 652. Nr inw. NPO 225720–225721 MNW.
 65–66. r.? (1644–1654); 0,54 g, 15,5 mm; 0,55 g, 15,5 mm.
 Nr inw. NPO 225722–225723 MNW.
 67. fałszywy, r.?; 0,59 g, 15,2 mm, walcowany. Nr inw. NPO 225724 MNW.

Karol X Gustaw

Szelągi, men. Ryga

- 68–69. 1655 r.; 0,54 g, 16,0 mm, Mrowiński 1986, nr 655; 0,63 g, 15,9 mm, Mrowiński 1986, nr 655. Nr inw. NPO 225725–225726 MNW.
 70. 1656; 0,65 g, 15,7 mm, Mrowiński 1986, nr 656. Nr inw. NPO 225727 MNW.
 71. 1657; 0,53 g, 15,4 mm, Mrowiński 1986, nr 657. Nr inw. NPO 225728 MNW.
 72–73. r.? (1654–1660); 0,50 g, 15,3 mm; 0,59 g, 15,4 mm. Nr inw. NPO 225729–225730 MNW, ścięta krawędź (Nr inw. NPO 225729 MNW).

Karol XI

Szelągi

- 74–75. r.? (1660–1665); 0,60 g, 15,5 mm; 0,38 g, 15,8 mm. Nr inw. NPO 225731–225732 MNW, ścięta krawędź (Nr inw. NPO 225732 MNW).

Ryga lub Inflanty

76. Gustaw II Adolf lub Karol X Gustaw, szeląg, 1621–1632, 1654–1660 men. Ryga; 0,32 g, 15,6 mm. Nr inw. NPO 225734 MNW.
 77. Gustaw II Adolf lub Karol X Gustaw lub Karol XI, szeląg, 1621–1632, 1654–1665, men. Ryga; 0,48 g, 15,0 mm. Nr inw. NPO 225736 MNW.

78. Krystyna, szeląg fałszywy, r.? (1635–1654); 0,48 g, 15,8 mm, bicie jednostronne, wykonane prymitywną techniką. Nr inw. NPO 225733 MNW.

79. Karol X Gustaw?, r.?; szeląg fałszywy; 0,59 g, 17,0 mm, zbarbaryzowany. Nr inw. NPO 225735 MNW.

Nieokreślony emitent

Szelągi

80. 0,55 g, 16,1 mm, blankiet, miedź. Nr inw. NPO 225737 MNW.

81. 0,55 g, 15,2 mm, blankiet, miedź. Nr inw. NPO 225738 MNW.

Hospodarstwo Mołdawskie

82. Istrate Dabija (1661–1665), szeląg, 1661–1665, men. Suczawa; 0,51 g, 15,3 mm. Nr inw. NPO 225739 MNW.

Av: Jeździec w lewo, niżej głowa byka. W otoku napis: IOHA [...] O.

Rv: W polu monogram C z literą T w środku, wokół ostatniej trzy kropki. W otoku napis: [...]GIVI[...].

Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977, typ IV, nr 836a.

BIBLIOGRAFIA

Białkowski A., Szweycer T.

1975 *Monety ostatnich Jagiellonów*, Warszawa.

Buzdugan G., Luchian O., Oprescu C.C.

1977 *Monede și banknote românești*, București.

Choynowski J.

1902 *Słowianie w czasach przedhistorycznych, podług znalezionych w ziemi pamiątek ich bytu i z okresu panowania nad niemi Scytów, Sarmatów, Gotów i Litwinów, a również Opisanie archeologicznych zbiorów dla objaśnienia sposobem poglądowym na kolekcjach, historii ceramiki, emalji, malarstwa, wydoskonalenia broni i innych artystycznych wyrobów*, Кієвъ.

Guleckij D.V.

2014 *Monety Velikogo Knąžestva Litovskogo so vtoroj poloviny 14 go veka do 1536 goda*, Minsk.

Gumowski M.

1921 *Mennica wileńska w XVI i XVII wieku*, Warszawa.

Hojnovskij I.A.

1896 *Kratkiâ arheologicheskiâ svěděníâ o predkah "Slavân" i Rusi i opis' drevnostej sobrannyh" mnoû s" ob "âsneniâmi i XX tablicami risunkov"*, Kієвъ.

Kamiński C., Kurpiewski J.

1990 *Katalog monet polskich 1587–1632 (Zygmunt III Waza)*, Warszawa.

Kopicki E.

1995 *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa.

Kotlar M.

1975 *Znaleziska monet z XIV–XVII w. na obszarze Ukraińskiej SRR. Materiały*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

Kricuk R.

2016 *Nahodki solidov Eustratie Dabiža v Belarusi*, [w:] *Al XVI-lea simpozion de numismatică. Chișinău. 22–23 septembrie 2016*, Chișinău, s. 48–52.

Krycuk R.

2017 *Znahodki šélegaŭ Êŭstracie Dabiža ũ Belarusi*, *Bankaŭski Vesnik*, 12 (snežan'), s. 38–43.

Krzywicki J.

1866 *Owruż*, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, t. VII, Warszawa, s. 772–781.

Mikołajczyk A.

1978 *Uzupełnienia do pracy M. Kotlarskiego „Znaleziska monet z XIV–XVII w. na obszarze Ukrainiejskiej SRR”*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. XXII, z. 1, s. 34–44.

1980 *Falszerska mennica w Suczawie*, *Wiadomości Numizmatyczne*, R. XXIV, z. 4, s. 197–224.

Mrowiński E.

1986 *Monety Rygi*, Warszawa.

Ponomarenko L.A., Riznik O.O.

2003 *Kiïv. Korotkij toponimičnij dovidnik. Dovidkove vidannâ*, Kiïv.

Suchodolski S.

2012 *Numizmatyka średniowieczna*, Warszawa.

Szwagrzyk J.A.

1990 *Pieniądz na ziemiach polskich X–XX w.*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.

PURSE HOARDS FROM UKRAINE FROM THE FORMER GATHERINGS
OF JÓZEF CHOYNOWSKI, IN THE COLLECTION
OF THE NATIONAL MUSEUM IN WARSAW

(Summary)

In the collection of the Department of Coins and Medals of the National Museum in Warsaw, there are several small sets of coins, which were accepted in 1923 as a deposit of the Society for the Encouragement of Fine Arts. They constituted a part of the former collection of Józef Choynowski, and the records in the museum documentation indicate that they were found on the territory of present Ukraine. Although the information about these finds appears in the catalog of J. Choynowski's collections, it is vague and did not enter to wider scientific circulation. The hoards from four locations – Ovruch, the Old Town and the Pechersk Lavra in Kiev and Poltava, contain coins dated from the reign of Alexander Jagiellon at the turn of the 15th and 16th centuries, to Polish and Swedish coins from the mid-seventeenth century. These small hoards, with quite a varied composition, are typical for that period although less popular coins can also be found among them, especially among counterfeit coins. The hoard from Ovruch, with the probable *tpq* 1505, consists of the Lithuanian groschen of Alexander Jagiellon, while the set from the Kiev Old Town contains Lithuanian groschen dated from Sigismund I the Old, ending with coins dated to 1521. The homogeneous composition of both hoards suggests that they may have been parts of larger sets, although in such a form, could have functioned as separate deposits. The next two sets are later assemblages, that leave no doubt as to their character. The hoard from the Pechersk Lavra consists mainly of Polish coins of Sigismund III with an admixture of Swedish and Prussian money. This small amount could have been a donation to the monastery or a handy resource of money hidden during the threat. The last of the discussed sets, found at the site of the famous Battle of Poltava of 1709, is slightly more diverse. We can find there Polish coins of Sigismund III and John Casimir together with Prussian and Swedish issues released by several rulers. Copper shillings predominate here, among which we note numerous forgeries. The imitation of a shilling of the Moldavian ruler Istrate Dabija, relatively rarely found in the eastern territories of the Polish–Lithuanian Commonwealth, deserves particular attention. The *tpq* of the hoard from Poltava is 1665, and with this date the depositing of the hoard should be associated, not with the famous battle.

Adresy autorów / The authors' addresses:

Andrzej Romanowski

Muzeum Narodowe w Warszawie, Gabinet Monet i Medali

Al. Jerozolimskie 3

00–495 Warszawa

aromanowski@mnw.art.pl

ORCID: 0000-0002-5041-8806

Iwona Adaszewska

Muzeum Narodowe w Warszawie, Gabinet Monet i Medali

Al. Jerozolimskie 3

00–495 Warszawa

Raman Krytsuk

Narodowe Muzeum Historyczne Republiki Białoruś

Dział Archeologii, Numizmatyki i Broni

National Historical Museum of The Republic of Belarus

Department of Archaeology, Coins and Weapons

kola.sonca@gmail.com